

bombers de catalunya

història i present

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació

Continguts

Preàmbul
Joan Saura i Laporta

9

Introducció
Els antecedents de les
companyies de bombers
Jesús Mestre Campi

14

4

Els anys de la postguerra i
el primer període franquista
(1939-1962)
Marc Ferrer i Murillo

98

5

Els bombers de les
diputacions provincials
(1962-1980)
Carles Savalls

122

6

Els bombers de la
Generalitat
(1980-2008)
Carles Savalls

154

1

**El segle XIX. L'origen
dels cossos de bombers**
Joan Rovira

20

2

**Temps d'innovacions
i motorització (1900-1935)**
Marc Ferrer i Murillo

48

3

**La Guerra Civil
(1936-1939)**
Marc Ferrer i Murillo

78

7

**Els bombers
del segle XXI**
Olga Lanau

196

Nota sobre els autors
Organigrama del
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i
Participació

211

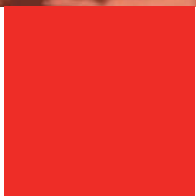
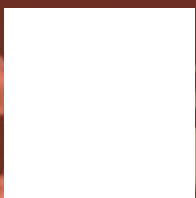
**Traduccions al castellà
i l'anglès**

Textos en castellà

Textos en anglès

(1)

(81)

A sepia-toned photograph of a destroyed building. The image shows a large pile of rubble and debris in the foreground, with the remains of a structure, including columns and beams, visible in the background. The overall tone is somber and historical.

3

La Guerra Civil (1936-1939)

Marc Ferrer i Murillo

Els primers dies de juliol de 1936

El 18 de juliol de 1936 esclata la Guerra Civil i Catalunya entra en una dinàmica revolucionària frenètica. Durant les primeres setmanes de juliol, molts edificis i centres de partits de dretes, les propietats i béns de l'Església són víctimes de la violència anticlerical i revolucionària de caire llibertari. A tot arreu, els bombers han de fer front a aquests incendis, però també, en molts llocs, s'han d'enfrontar a unes masses encoleritzades que prefereixen veure com les flames consumeixen allò que més odien i no pas com els bombers salven el patrimoni dels seus enemics. A banda dels edificis religiosos també es van cremar i saquejar molts arxius. De fet, la regió més afectada per la guerra civil, després de l'Aragó, fou Catalunya, amb quasi 150 arxius municipals devastats (entre les dues sumaven el 60% del total espanyol), més d'una tercera part en les comarques tarragonines.

Durant aquells dies els bombers es veuen desbordats per la situació. En moltes viles i ciutats la seva actuació se centra, sobretot, en evitar l'enfrontament amb els anticlericals i en evitar que el foc es propagui per les cases veïnes. Vegem alguns exemples de crema de propietats de l'Església: a Terrassa cremà, entre d'altres edificis religiosos, la basílica del Sant Esperit, el resultat del qual va ser la destrucció total de l'altar major barroc; a Olot, les flames de l'església parroquial de Sant Esteve van obligar també a treballar els bombers per evitar l'afectació de les casses adossades a la capçalera; a Mataró es van incendiar les esglésies de Santa Maria, de Sant Josep i de Santa Anna i els convents de les Caputxines, de les Tereses, de les Benetes i de la Providència. Els bombers poca cosa podien fer davant les masses armades, però de forma espontània, alguns d'ells van fer costat als veïns i es van poder salvar edificis i tresors artístics del patrimoni eclesiàstic.

A Tarragona, en un primer moment, tant militars com partits polítics es van mantenir a l'expectativa del que passava a Barcelona i no fou fins el dia 20 que revolucionaris vinguts de Barcelona van cremar el convent de frares carmelites, l'església de Sant Joan i l'església de les carmelites descalces i l'antic convent de Santa Clara. El Comitè Antifeixista va pronunciar-se contra els atacs als edificis religiosos i la gran majoria de temples i edificis religiosos van ser respectats, tot i que va continuar la destrucció d'imatges i símbols religiosos. En canvi, a Reus, el Comitè va enviar els bombers per apagar el foc de l'església de Sant Francesc, però no van poder actuar per les amenaces dels milicians incendiàries. A Tortosa, les esglésies van cremar del 31 de juliol al 12 d'agost i els bombers van comptar amb voluntaris per sufocar les flames.

pàgina anterior

Edifici de la Gran Via de les Corts Catalanes, a Barcelona, enrunat a causa dels bombardeigs dels dies 17 i 18 de març de 1938 (detall)
© ETRP

Els bombers lluiten contra el foc al Palau Episcopal de Vic, el dia 21 de juliol de 1936.

A la ciutat de Vic, el 21 de juliol de 1936, les esglésies de la Mercè, el Remei, el Palau Episcopal i la Catedral, es van convertir en cortines de foc. L'Ajuntament no va donar ordres de mobilització als bombers i si aquests van sortir va ser perquè un mossèn els va reclamar. Van poder vèncer el foc del Palau Episcopal, però els van prohibir sota amenaça de mort entrar a la catedral per acabar amb el foc, de manera que aquesta va cremar durant dies. A Lleida, el 25 de juliol va cremar l'església de Nostra Senyora del Carme, i van ser morts el rector i clergues. A Igualada també durant els primers dies de la revolució foren saquejats i cremats el convent dels Caputxins i el Santuari de la Mare de Déu de la Pietat.

A Barcelona ciutat el Cos de Bombers va fer, entre els dies 19 i 25 de juliol, un total de 150 sortides en els incendis provocats majoritàriament en les esglésies i convents. En alguna intervenció els vehicles de bombers anaven escortats per patrulles de milicians, per permetre'ls de fer la seva feina. També podem dir que els bombers que militaven en la CNT van col·laborar amb els seus companys en l'extinció d'incendis en esglésies i convents.

Paral·lelament als atacs eclesiàstics, començà una cadena d'atemptats, assassinats, atracaments i robatoris, aprofitant la confusió. Patrulles de civils armats controlaven indiscriminadament la circulació de béns i persones i detenien a tota persona que es considerés sospitosa d'haver participat en el cop d'estat, de simpatitzar amb idees dretanes, conservadores catòliques o de ser membre del clergat. Desconeixem si entre les víctimes d'aquelles primeres setmanes de la guerra hi ha algun bomber de qualsevol cos català.

Els cossos de bombers catalans van passar sota comandament dels Comitès de Milícies Antifeixistes de Catalunya fins a finals de setembre, data en què es va començar a la recuperació institucional i el restabliment del marc legal existent abans del 19 de juliol, amb la dissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes i de tots els Comitès i la participació i integració de totes les organitzacions en el Govern de la Generalitat. Des de les noves conselleries d'Obres i Serveis Públics es regulaven i organitzaven els cossos de bombers.

Les Junes de Defensa Passiva

Per tal de protegir la població civil contra els atacs aeris i la guerra química de l'exèrcit i l'aviació feixista, es van formar arreu del país, les anomenades Junes de Defensa Passiva. Aquestes junes creades sota l'organització dels ajuntaments estaven formades, entre d'altres, pels responsables municipals de Sanitat, de Defensa i Indústries de Guerra, Obres Públiques, Foment i Treball, Seguretat Interior, l'enginyer i l'arquitecte municipal, especialistes farmacèutics i quirúrgics, i representants dels Boy Scouts, la Creu Roja, la ràdio, Telefònica i el Comitè d'aigua, gas i electricitat i, evidentment, el Cos de Bombers.

Les primeres normes les va decretar el Conseller de Defensa, Felip Díaz Sandino el 21 de setembre de 1936 i recomanaven conservar la calma, estar atents als senyals d'alerta pel compliment de les instruccions, els refugis, l'apagada de llums, la llista de telèfons, la defensa antiaèria, etc. Les institucions de Defensa Passiva van elaborar manuals de divulgació sobre què fer davant els bombardeigs, coordinació de les alarmes, construcció de refugis, inspeccions de baixos de cases per veure'n l'adequa-

Segell de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, de finals de 1936.

Exercicis de defensa passiva
amb màscara antigas a
Barcelona, a l'estiu de 1937.
© AISA

ció com a refugis, control de les obres, estudi sobre la prevenció d'armes químiques, etc.

Els bombers estaven representats en aquestes Juntes de Defensa pel cap de bombers, el qual, normalment, era l'arquitecte o l'enginyer municipal que s'encarregava dels estudis per dotar les seves ciutats dels mitjans necessaris de salvaguarda com ara la construcció de refugis subterranis antiaeris. Per complementar la feina dels bombers moltes poblacions van crear brigades de desenrunament i salvament.

La primera administració pública que va començar a organitzar-se de cara als atacs aeris va ser l'Ajuntament de Barcelona. L'agost de 1936 va crear la Comissió d'Urbanització i Obres per estudiar la defensa passiva i la construcció de refugis. La pràctica totalitat d'arquitectes, enginyers i tècnics es van incorporar a la nova comissió, i poc temps després ho va fer el Servei de Defensa Passiva Antiaèria (SDPA).

A la capital catalana a principis de la tardor de 1936 es van començar a instal·lar les primeres sirenes "oficials". Tot i que eren molt potents no es van distribuir en un número suficient per a cobrir tota la ciutat. Per això, els barcelonins van haver de continuar confiant en els missatges de la ràdio, les sirenes particulars, els senyals acústics de curt abast (clàxons, xiulets) i en l'avís porta per porta dels encarregats d'edifici, com a mitjà per assabentar-se d'un bombardeig. La nit del 19 de novembre es va fer un simulacre de bombardeig aeri amb la intenció d'aplicar totes les mesures dictades per la conselleria de Defensa de la Generalitat. Tota la ciutat va quedar a les fosques i només es veia la llum dels reflectors antiaeris. Els bombers i la Creu Roja es van posicionar en diversos edificis públics que podien ser atacats. Moltes persones es van refugiar en els subterranis del Metro i a la ciutat es va fer un gran silenci, només

trencat pel soroll dels motors dels vehicles de bombers que patrullaven. A finals d'aquell mes, la capital catalana va canviar els seus colors habituals com a precaució: els vidres dels fanals dels carrers es van pintar de color blau amb la intenció que no es vegessin tant des del cel. També a partir d'aquelles dies els aparadors de les botigues i les finestres i balcons de les cases van començar a protegir-se amb tires de paper engomat per reduir els efectes d'una possible trencadissa.

El desembre de 1936 l'Ajuntament de Barcelona començà la construcció de refugis antiaeris i també utilitzà les instal·lacions del metro per fer funcions de refugi. Des de l'SDPA també es va vetllar pels refugis particulars i, després del primer bombardeig sobre la capital, el 13 de febrer de 1937, es va editar un opuscle titulat *Defensa Passiva Antiàeria: Refugis* on s'explicaven les normes bàsiques per a la construcció de refugis. En van fer 10.000 exemplars i es van repartir per altres ciutats catalanes.

En dos anys es van construir més de 1.400 refugis subterranis, inclosos els del metro, amb una superfície total sota terra de 1.455 km. La majoria de refugis van ser obra dels mateixos veïns de Barcelona, tant pel seu treball com per les aportacions de diners, ja que l'acció de les autoritats i els recursos pressupostaris eren molt limitats.

Després dels primers mesos es van començar a crear diverses Juntes de Defensa Passiva locals. Per citar-ne algunes, a Terrassa es va crear el 27 de novembre de 1936. A Manresa, el dia 1 de desembre de 1936, es va constituir la Junta de Defensa de la Població Civil i es van instal·lar per tota la ciutat sirenes d'alarmes, llocs de vigilància i acordà diverses mesures preventives i també va recomanar que tothom acudís al refugi més proper i si no s'hi era a temps, s'estirés a terra amb les mans darrere el clatell, amb un tronc a la boca. Des de l'Ajuntament es va començar a construir els dos primers refugis al parc de Puigterrà i al parc de bombers, amb una capacitat per a 711 persones. Des de la mateixa Junta, durant el mes de juny de 1937, es va començar a repartir per tots els qui havien sol·licitat carettes antigàs per a la gent gran i per als nens. A Lleida, la Junta de Defensa va fer públiques a finals de novembre de 1936 les precaucions que havien de tenir els ciutadans i que va crear un servei de desenrunament i de bombers, que recorreria els carrers de la ciutat en camionetes, després d'acabada la senyal d'alarma. També va decretar que tots aquells edificis que disposessin de soterranis o baixos fossin habilitats com a refugits. Si hi havia aigua que ho impedís els bombers farien els esgotaments necessaris gratuïtament.

A Tarragona, el 12 d'octubre de 1936 es van difondre les primeres instruccions en cas d'un eventual bombardeig, com ara apagar llums, aturar la circulació de vehicles i ferrocarril i es van recomanar una sèrie de llocs per refugiar-se, la majoria d'ells insegurs, situats en baixos i soterranis de cases particulars. També es va instal·lar una sirena, es va prohibir utilitzar les sirenes de les fàbriques per evitar confusions i, en el mes de gener, es va obligar a tothom a protegir els vidres de portes i finestres amb tires de paper engomat. Els bombardejos de l'estiu van demostrar que aquestes mesures eren insuficients i l'11 d'agost de 1937 es va crear la Junta Local de Defensa Passiva que va permetre disposar d'un sistema de sirenes en cas d'amenaça de bombardeig i que es construïssin refugis antiaeris. L'any 1938 ja hi havia més de cent refugis.

A la ciutat de Girona, en canvi, no van començar la construcció de refugis antiaeris fins la primera meitat de novembre de 1937, tot i que des de principis d'any un ban de la Junta Municipal de Defensa Passiva donava instruccions per acollir refugis en els soterranis. En aquest mateix ban s'informava al personal del Cos de Bombers que en tocar les sirenes d'alarma, s'havien de presentar immediatament al lloc prèviament assignat. Allà tindrien tot el material preparat, amb les autobombes plenes d'aigua. En el ban també es comminava els membres de les brigades actives contra els atacs aeris a ajudar els bombers.

El 9 de juny de 1937 la Generalitat va crear la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, com a entitat màxima responsable de la protecció civil contra els bombardeigs i sota el control del Departament de Treball. A més, l'11 d'agost, en un altre decret, disposava que a cada localitat de Catalunya es constituís una junta de defensa passiva local i una altra a cada vegueria. Com hem vist en moltes ciutats feia mesos que s'havien creat Junes de Defensa Passiva i algunes es van haver de reorganitzar. Les noves Junes locals havien d'acatar les disposicions que donés la de Catalunya «per a protegir el nostre territori, la vida dels nostres conciutadans, l'existència dels nostres monuments artístics, etc., contra tot atac de les naus del mar i de l'aire del feixisme invasor que ens fa la guerra». En aquest decret s'indicava quina composició havia de tenir cada junta local: l'alcalde, el cap militar, el cap d'ordre públic, l'arquitecte o enginyer, un metge, un representant de la UGT, de la CNT i d'ERC i un secretari nomenat per l'Ajuntament. En el cas de les vegueries, la composició es va veure ampliada amb la presència d'un delegat de la Unió de Rabassaires, el cap de bombers i un membre de la Defensa Especial contra Aeronaus.

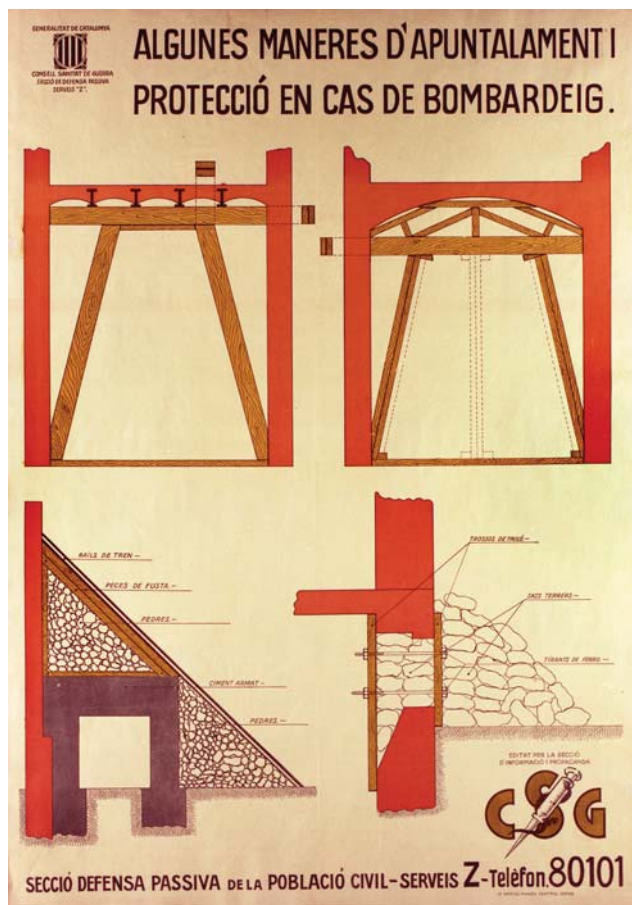
A Barcelona, a finals de 1937, les sirenes oficials ja estan instal·lades i arriben a tots els racons de la ciutat. Tot i així, per evitar confusions i alarmes injustificades, des de la Conselleria de Governació es va publicar una disposició que prohibia totalment l'ús de sirenes privades a fàbriques o altres establiments particulars, com també a tots els vehicles dintre dels nuclis urbans i fins a un quilòmetre de distància, excepte per les ambulàncies sanitàries i aquells vehicles que per la seva excepcionalitat i urgència les requerien. A Tarragona, fins el mes d'agost de 1937, l'avís de bombardeig era donat per les sirenes dels motoristes de carreteres, que recorrien els vials de la ciutat, un sistema del tot insuficient. Per això es va decidir establir un sistema d'avís acústic ràpid des del campanar de la Seu, i s'hi va establir un servei permanent de vigilància. Es van instal·lar potents sirenes a diversos punts de la població. En els períodes en què no hi havia un servei de fluid elèctric normalitzat, es feien tocar totes les campanes i els motoristes tornaren a recórrer els carrers. La Junta de Defensa Passiva de Catalunya va crear el mes de març de 1938, l'Escola de Capacitació per a la Defensa Passiva. L'objectiu de l'escola era formar el personal voluntari que hagués de col·laborar en unes Brigades de Salvament, juntament amb Bombers i Creu Roja en el salvament i auxili durant els bombardejos. La formació comprenia curssets sanitaris, de salvament, sobre gasos, etc.

Les competències catalanes sobre Defensa Passiva van acabar el 10 de novembre de 1938, amb la instauració de la Junta Nacional de Defensa Passiva per part del govern espanyol.

FEDERACIÓ DE COSSOS DE BOMBERS
DE CATALUNYA

Segell de la Federació de Cossos
de Bombers de Catalunya.
© Arxiu de l'Associació de
Bombers de Terrassa

Dos cartells de rereguarda durant la Guerra Civil. A l'esquerra, instruccions de Defensa Passiva per apuntalar edificis en cas de bombardeig. A la dreta, crida a una desfilada a Tarragona a favor de l'exèrcit popular, on els bombers formen part de l'ordre de formació.
© Biblioteca del Pavelló de la República, Universitat de Barcelona

La vida a la rereguarda

Després de les primeres setmanes d'incertitud revolucionària, molts consells o ajuntaments van començar a depurar entre els seus treballadors municipals a aquelles persones que podien simpatitzar amb els sublevats o que fossin declarats desafectes a la República. Així, dels Bombers de Barcelona van ser expulsats tres bombers, un d'ells per haver-se passat voluntàriament a les files de l'exèrcit rebel. Dels Bombers de Sabadell es va destituir el sots-cap. Dels d'Igualada van ser considerats poc adequats, cinc bombers, i per aquest fet el Cos es va reorganitzar a principis de 1937.

També per la pròpia dinàmica revolucionària es va decretar l'obligatorietat de sindicació en els dos únics sindicats permesos: la CNT i la UGT. En alguns casos l'autoritat dels caps de bombers va ser qüestionada per elements anarcosindicalistes, tot i que el mateix personal de bombers va respectar-la. A Barcelona, per exemple, a principis de 1937, el Comitè de Bombers va demanar la supressió dels galons dels capatassos i dels bombers preferents. Els Bombers de Mataró també van fer la mateixa consulta a les autoritats. La Federació de Bombers va demanar als seus membres l'opinió de cada Cos sobre la qüestió i si creien que la Federació havia de trobar un distintiu altre que el militar, que fos igual per tots els bombers catalans i diferent per pels caps tècnics i els caps de personal.

La Comissió d'Indústria de Guerra de la Generalitat va acordar el 31 d'octubre considerar com indústria de guerra els serveis d'extinció d'incendis.

Davant la magnitud que prenia la guerra i la possibilitat de bombardeigs que es podien fer sobre Barcelona, bona part del patrimoni artístic de la Generalitat de Catalunya que tenia a Barcelona i tot tipus d'obres d'art de la Junta de Museus de Barcelona es va traslladar fora de la capital catalana. Olot va ser una de les ciutats que, des de finals de 1936, va acollir aquest patrimoni, instal·lat en l'església de Sant Esteve, sota la vigilància i custòdia d'un cos de guàrdia format per Mossos d'Esquadra i membres del Cos de Bombers de Barcelona. Els Bombers d'Olot es van negar a col·laborar en aquesta vigilància, ja que volien cobrar una retribució per la penosa situació econòmica en què es trobaven, però la petició va ser rebutjada ja els Bombers de Barcelona feien el servei sense cobrar.

Degut a la gran incautació de vehicles privats i al gran nombre de xofers improvisats, el nombre d'accidents de trànsit va augmentar i els vehicles de bombers es van veure involucrats en algun d'aquests accidents. Tres bombers de Barcelona van quedar ferits en dos accidents de trànsit ocorreguts l'agost i octubre de 1936. En el mes d'agost de 1937 un vehicle dels bombers de Sant Coloma de Gramanet va patir un accident a Badalona amb un autobús, i provocà 23 ferits. Posteriorment, a finals de desembre, un vehicle dels Bombers de Barcelona va patir un altre accident amb una ambulància, del qual van resultar ferides dues persones. Durant els primers mesos de la guerra, molts bombers van efectuar altres tasques que les pròpies del seu servei. Així, per exemple, els de Reus, van realitzar serveis de sanitat a l'Hospital Intercomarcal; i els bombers de Mataró, com que molts eren paletes, van ser assignats a les empreses col·lectivitzades de la construcció. En un d'aquests serveis van

Els bombardeigs van exigir moltes actuacions dels bombers, com en aquesta acció d'abril de 1938, a Barcelona.
© AISA

construir un petit edifici dins del solar que havia estat el convent de les Benetes com a nova caserna de bombers.

A finals de 1936, amb la creació de l'Exèrcit Popular es van celebrar diversos actes públics. A Barcelona, Manresa, Tarragona, Reus, Mataró i Girona, entre d'altres poblacions, els bombers van participar en les desfilades, marxant amb diverses seccions, batallons militars i la Creu Roja. Ja hem vist que des de les Juntes de Defensa Passiva es van organitzar cursos de formació per a bombers, en tasques de desenrunament, salvament, entrenament amb màscares antigàs. Fins i tots, molts cossos van incrementar les classes de cultura física i gimnàstica. La Federació Catalana de Bombers també va organitzar a Barcelona, durant el mes de maig de 1937, un curs intensiu per a novells, per poder disposar de més personal apte i especialitzat. La mateixa Federació havia començat, un mes abans, a repartir a tots els bombers catalans caretes antigàs adquirides a través de la Conselleria d'Indústries de Guerra de la Generalitat. Durant els Fets de Maig de 1937, els bombers catalans van haver d'actuar per apagar un incendi provocat al cinema i cafè Condal. En un altre cinema, l'Amèrica, els bombers no van poder intervenir ja que els milicians els ho van impedir. En un enfrontament a la plaça Urquinaona entre anarquistes i comunistes, es va aturar el tiroteig entre barricades al passar pel mig un camió de bombers que es dirigia a un servei. També enmig d'aquells enfrontaments una sèrie de bombers de Figueres que es trobaven a Barcelona realitzant en el curs de la Federació Catalana de Bombers van poder tornar a casa gràcies al seus uniformes de bombers. L'abril de 1938 alguns dels detinguts pels Fets de Maig van protagonitzar un motí a la presó Model que va obligar a intervenir els bombers a causa dels incendis que havien provocat. Desconeixem si la repressió dels Fets de Maig va afectar a algun bomber català.

Paral·lelament a la creació de l'Exèrcit Popular el govern català va ordenar el reclutament forçós. Des del principi de la guerra fins al maig de 1937 van ser mobilitzats sis reemplaçaments, però fins a la finalització de la guerra van ser cridats 20 reemplaçaments més. Lògicament els bombers catalans també van ser cridats per anar al front. En el mes de novembre de 1937 es va ordenar el reclutament dels reemplaços del

Tasques de salvament dels bombers després del bombardeig sobre Badalona del dia 4 d'abril de 1937.
© Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona/Pérez de Rozas

1930 al 1936, procedents de la Creu Roja, bombers, i treballadors de l'administració, transports i comunicacions. La Federació va proposar, el juny de 1937, la unificació de senyals i xiulets per a les maniobres i focs, ja que, fins llavors, eren diferents i podien crear confusió entre cossos de bombers.

La nova proposta va ser aquesta:

Atenció	-----
Auxili, maniobra i salvament	-----
Retirada ràpida	-----
Reunió	----- XX ----- XX -----
Aigua boca directa	----- XX
Alto aigua boca directa	----- X -----
Aigua auto-tanc	----- XX
Alto aigua auto-tanc	----- X -----

Les dificultats de la guerra també va condicionar la vida als parcs de bombers. A Manresa, per exemple, es va construir un refugi antiaeri al mateix parc i l'any 1938 van haver d'habilitar l'edifici de l'església dels Infants per a magatzem, ja que el parc no tenia prou espai per a tot el material necessari. Els Bombers de Vic es van reorganitzar el juliol de 1937. Com a conseqüència dels bombardejos, i per tenir més personal, en el mes de febrer de 1938 l'Ajuntament de Barcelona es va fer càrrec del servei d'extinció d'incendis de l'Hospitalet de Llobregat i els bombers d'aquesta ciutat es van incorporar a la plantilla barcelonina. En alguns llocs, els consells municipals van acordar establir un servei de guàrdia nocturna en els parcs de bombers, com en el cas de Girona, el març de 1937. A Igualada, a partir del mes de maig de 1938, es va acordar que els bombers prestessin un servei permanent de 6 bombers en torns de 8 hores conjuntament amb dos empleats municipals per poder atendre els serveis d'urgència.

Durant les darreres setmanes de guerra i en les ciutats més afectades pels bombardejos de l'aviació feixista, els bombers catalans han de conviure amb un paisatge desolador: botigues buides, talls continus d'electricitat, manca d'aigua, cues per aconseguir queviures i roba, gran quantitat de refugiats pels carrers, sense casa, alguns descalços que dormen on poden, desenes d'orfes, famílies desestructurades, pudor de cadàvers entre les runes, una societat desmoralitzada i trista, etc.

El 26 de gener de 1939 les tropes franquistes ocupaven la ciutat de Barcelona i ja aquell dia i els següents, els bombers van efectuar una total de 18 sortides a conseqüència de la crema i saqueig dels edificis on s'allotjaven diferents partits polítics i sindicats. Aquell mateix dia, les forces republicanes en retirada van cremar 4 indústries de Terrassa, que els bombers van haver de sufocar com van poder. També l'exèrcit republicà va volar alguns ponts. Aquell dia va ser assassinat en unes circum-

Coberta de la revista *Bombero Rojo*, publicada a Madrid l'agost de 1937, i pàgina on hi ha una notícia de l'estada dels bombers catalans a la capital espanyola.

tàncies estranyes un bomber a Terrassa, Ermengol Soler, per membres de l'exèrcit republicà en retirada, malgrat que havia marxat voluntari al front en el mes de juny de 1938.

El 4 de febrer els Bombers de Barcelona es van desplaçar per ordre de les noves autoritats franquistes fins a Girona per fer front als incendis que havia provocat l'exèrcit republicà en retirada. I també a Figueres el dia 9.

Els vehicles i l'utilitatge

Pel que fa a l'estat dels vehicles durant la guerra, a Barcelona els bombers van “perdre” un vehicle de comandament que va ser transferit a l'exèrcit i els dos vehicles sanitaris van ser incorporats al servei d'ambulàncies municipals. També van cedir l'octubre de 1936 una autobomba escala a l'Ajuntament de Reus, mentre va durar el temps de reparació del seu vehicle. I dels quatre vehicles autobomba escala adquirits l'any 1929, dos van ser transformats en autobomba tancs, ja que aquest tipus de vehicles eren els més utilitzats durant la guerra. La manca de recanvis podia haver deixat fora de servei la majoria del parc mòbil de Bombers de Barcelona. No sabem si per sort o per la perícia dels mecànics del servei, aquesta situació no es va presentar mai i per tant no es va registrar cap baixa en els vehicles disponibles. La major part del parc mòbil de Bombers va poder acabar la guerra en un bon estat de funcionament, excepte els Delahaye BT-5 i 7, que presentaven avaries i problemes mecànics importants.

Un parell d'exemples més: la majoria dels vehicles dels Bombers de Reus van ser evacuats durant la retirada de l'exèrcit republicà i el Cos de Bombers es va quedar sense ells. Posteriorment l'Ajuntament va localitzar un bomber exiliat a Andorra, responsable d'aquella evacuació i va intentar sense èxit recuperar els vehicles que es trobaven a Perpinyà. Dels Bombers d'Arenys de Mar, sabem que a principis de febrer de 1938 van ser requisats tots els seus camions per anar al front i que aquests van tornar a la vila en el mes de desembre.

Bombers catalans al front, a Madrid i a altres ciutats

Tan aviat com va començar la guerra, alguns bombers van marxar voluntàriament, especialment xofers bombers per prestar els seus serveis com a conductors als vehicles de l'exèrcit republicà, cosa que va provocar que tant els que marxaven voluntàriament com els que anaven essent mobilitzats per lleva fossin substituïts per personal nou o d'altres dependències municipals.

Quan va començar el reclutament forçós, molts caps de bombers van intentar evitar que els bombers s'incorporessin a files, no sempre amb èxit. De fet, la majoria de comitès de sindicats de bombers no van ser molt partidaris d'aquesta exclusió. Tot així, la Federació de Bombers de Catalunya, a instàncies dels seus membres, va començar a fer gestions a principis de 1937 perquè tots els bombers militaritzats poguessin tornar a les seves llars. Els bombers entenen que serien més útils a la rereguarda ajudant la població civil, que no pas al front, i per això, delegats de la Federació es van reunir amb representants del Govern espanyol i de l'Estat Major militar.

Un grup de bombers de Vic en el front de guerra de Madrid, l'estiu de 1937.
© Arxiu dels Bombers de Vic

Ara per ara tampoc es coneix amb exactitud quants bombers van anar al front. Sabem que del Cos de Bombers de Barcelona van marxar 58, entre voluntaris i reclutats forçosos. De Terrassa van anar al front sis bombers. De Sabadell van marxar vuit, més l'arquitecte municipal, cap màxim dels bombers. De Mataró la gran majoria van ser mobilitzats per anar al front. De Tortosa van marxar cinc bombers i d'Igualada dos.

La Federació Nacional Catalana de Bombers va acordar el juliol de 1937 que es demanés a tots els municipis que enviessin bombers per ajudar el Cos de Bombers de Madrid. L'expedició catalana de bombers a Madrid és un episodi encara poc conegut i no es coneix amb exactitud quants bombers van marxar; de Terrassa van anar-hi dos, d'Olot quatre, de Sabadell tres, de Reus dos, de Vic tres i també de Figueres.

A mitjan mes de juliol els bombers catalans van arribar a Madrid, després d'un viatge accidentat. A la capital de la República van ser allotjats en el parc número 2, si bé van ser distribuïts pels diferents torns dels parcs número 1 i número 4. Allà van poder copsar les diferències d'equipament i material el seu i el dels madrilenys, que era molt millor. Per tal de pal·liar les mancances d'equipament, els bombers es van deixar i repartir peces de roba entre ells.

Madrid era en aquells dies una ciutat contínuament assetjada i bombardejada per l'exèrcit franquista. Els atacs eren pràcticament diaris. És per això que els bombers catalans es van trobar en una situació difícil i arriscada i a més d'un li va costar adaptar-se. Per exemple, tenim constància del cas d'un bomber de Vic que va desertar del seu lloc i se'n va tornar cap a casa. Aquest fet li va comportar les degudes sancions des de la Federació.

Pocs dies després van sorgir diferències importants entre els ajuntaments, la Conselleria de Governació i els bombers. Des de la Conselleria es va reclamar als ajuntaments que paguessin el sou als seus bombers, però alguns, com el d'Olot, s'hi van negar tot adduint que els seus bombers eren voluntaris. L'Ajuntament d'Igualada, en canvi, va acordar que pagaria sempre que aquests treballessin en una empresa obrera amb pocs recursos. Des de la Federació de Bombers es va reclamar ajuda al Socors Roig Internacional perquè aquest organisme s'encarregués d'atendre els bombers catalans a Madrid.

Una altra discrepància ja comentada i que també va afectar els bombers a Madrid va ser la mobilització forçosa. Els Bombers d'Igualada, per protestar contra la militarització dels seus homes, va decidir fer tornar els que estaven a Madrid i no enviar-hi cap relleu més.

Però no tot són males notícies de l'expedició de Madrid. Alguns ajuntaments van decidir subvencionar les mullers dels bombers amb uns diners setmanals en concepte de jornal per compensar la manca d'un sou familiar.

A finals de 1937 els bombers catalans van tornar a les seves poblacions, si bé alguns van ser mobilitzats posteriorment per anar al front.

La solidaritat dels bombers catalans també es va traduir en la donació d'una sèrie de material com mànegues, llances i ràcords als bombers de Madrid i de Màlaga per poder fer front al desgast ocasionat pels múltiples serveis derivats de la guerra. L'Ajuntament de Barcelona va fer construir tancs d'aigua en sis xassís de camions i van ser enviats a Madrid el

novembre de 1936. D'altres van donar material als milicians que lluitaven contra el feixisme, com el Cos de Bombers de Manresa que a començaments de la guerra va fer un donatiu de 30 jaquetes de pell per als membres de la primera centúria roja que sortida cap al front d'Osca. Els Bombers de Barcelona també van col·laborar amb un donatiu, a principis de 1938, en una subscripció popular de l'Ajuntament de Barcelona, per comprar de roba pels combatents dels fronts del Centre i del Sud.

Els bombardeigs a la població civil

El primer bombardeig feixista que van patir les terres catalanes es va produir a la badia de Roses, el 30 d'octubre de 1936 i va ser marítim i no pas aeri. El vaixell *Canarias* va disparar una quarantena de canones, però no va provocar víctimes ni danys importants. Pocs dies després, el 10 de novembre, serà Barcelona la ciutat atacada pel *Canarias*, però el bombardeig va resultar fallit i va passar desapercebut per a tothom. Entre els dies 11 i 17 de novembre el *Canarias* bombardejà l'Escala i Palamós.

El primer bombardeig aeri que afectà Catalunya fou el dia 16 de desembre. Quatre avions van bombardejar pels voltants de l'estació del ferrocarril de la vila empordanesa de Portbou amb la intenció de tallar les comunicacions amb França.

Tasques de salvament dels bombers i de la Creu Roja després del bombardeig del dia 29 de maig del 1937, a Barcelona.
© Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona/Pérez de Rozas

Durant el mes de febrer de 1937 els bombardeigs comencen a afectar diverses poblacions catalanes i els bombers de les viles bombardejades comencen a treballar de valent per rescatar els morts i ferits de les cases ensorrades i extingir els incendis ocasionats per les bombes.

El dia 13 té lloc el primer bombardeig sobre Catalunya amb víctimes mortals. El vaixell de guerra italià *Eugeni de Savoia* bombardeja Barcelona, impacta a la fàbrica Elizalde i causa 18 morts. A partir d'aquell dia i fins el 24 de gener de 1939, Barcelona va patir 385 atacs per part de l'aviació italiana, alemanya i franquista i que van provocar la mort d'entre 2.500 i 2.700 persones. A Barcelona des d'aquella data fins el final de la guerra els bombers van efectuar 488 serveis motivats per accions de guerra.

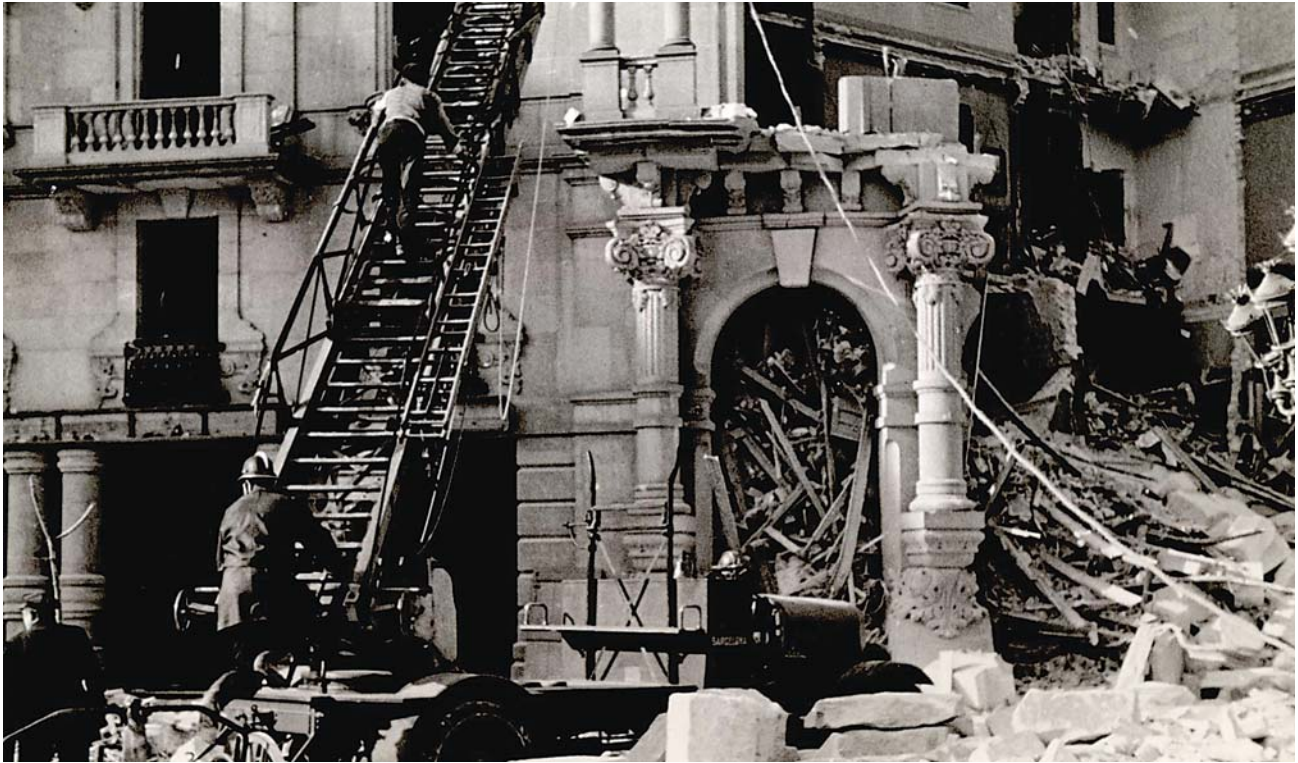
El segon atac mortal en terres catalanes va tenir lloc la nit del 23 de febrer, contra la fàbrica Electro-Química de Flix, amb el resultat de vuit víctimes mortals i una vintena de ferits. En aquell mes de febrer també van ser bombardejades les centrals elèctriques dels Pirineus per paralitzar la capacitat energètica de Catalunya. Si bé no van ocasionar víctimes els danys van ser importants. Sabadell, Badalona, Santa Coloma de Gramanet i Sant Adrià de Besòs seran bombardejades el 13 de març amb el resultat de dos morts. Tortosa ho serà el 22 de març i el resultat també tràgic: onze persones mortes i vuit de ferides. Tremp i Seròs també seran bombardejades a finals de març. La ciutat de Mataró va patir el primer bombardeig el 4 d'abril. El 9 i 14 d'abril, ho seran per primera vegada les ciutats de Reus i Tarragona. La ciutat de Tarragona va patir entre l'abril de 1937 i el gener de 1939 un total de 144 atacs aeris, la majoria per avions alemanys, amb un balanç de 230 morts i més de 350 ferits i una quarta part dels edificis de la ciutat van patir greus desperfectes.

Un dels principals objectius que l'aviació feixista tenia sobre Tarragona va ser la factoria de petroli de la CAMPSA que va ser bombardejada una dotzena de vegades des l'abril fins el desembre de 1937.

I també a partir d'aquelles dates comença una interminable seqüència de bombardeigs dels quals podem destacar els següents: 64 morts i 175 ferits el 29 de maig a Barcelona, a causa d'un ferotge bombardeig sobre zones densament poblades. L'actuació dels bombers i de la resta de serveis, malgrat veure's dificultada per la gran dispersió de zones bombardejades, l'elevat nombre de víctimes, la nocturnitat i la desproporció de l'atac, va ser ràpida i eficaç. Carrers de l'Hospitalet també van ser afectats en aquest bombardeig i els Bombers de Barcelona s'hi van desplaçar per ajudar en les tasques de salvament.

El dia 17, un bombardeig italià sobre Tarragona va provocar 9 morts i 48 ferits i el dia 19 un nou brutal i indiscriminat bombardeig va causar 51 morts i 104 ferits. Novament els metges van haver d'actuar sense repòs durant tota la nit i els bombers van haver de realitzar increïbles treballs per extingir alguns incendis que va produir el bombardeig i treure les víctimes entre els enderrocs de les cases derruïdes. Els bombers que més es van destacar en l'auxili dels ferits i el desenrunament de cases van rebre un premi de 100 pessetes.

Barcelona serà bombardejada els dies 22, 24 i 25, fet que causarà una trentena de morts. Per primera vegada, i com a mesura de seguretat, s'acordonaren les àrees bombardejades.

Edifici de la Gran Via de les Corts Catalanes, a Barcelona, enrunat a causa dels bombardeigs dels dies 17 i 18 de març de 1938
© ETRP

El 17 de setembre, Reus viurà el tercer del total de 56 bombardeigs patits durant tota la guerra, amb el resultat d'una desena de morts i 36 ferits, i greus pèrdues materials. Després d'aquests atacs, a la capital del Baix Camp s'activarà una brigada de salvament, formada per més de 200 bombers, paletes, fusters i mecànics.

El 25 de setembre les bombes feixistes van tocar els dipòsits de la CAMPSA de Tarragona. El metrallament dels grans tancs i el posterior vessament de litres i litres de benzina van provocar una enorme i impressionant columna de foc que es va enlairar sobre la ciutat. Durant quatre dies va durar la lluita contra les flames i els bombers de Tarragona van comptar amb l'ajuda dels de Reus i Barcelona. A causa de les altes temperatures i les flames de gran alçada les tasques d'extinció van resultar ser molt difícils i alguns bombers van patir ferides i lesions, però per sort, de poca consideració. Del mes següent cal destacar el primer bombardeig que va patir Lleida.

El desembre de 1937 9 persones van perdre la vida a Tarragona després que els avions italians ataquessin zones residencials i destruïssin la factoria de la CAMPSA.

A partir de l'any 1938 els bombardeigs sobre Catalunya es van incrementar de manera considerable, tant en intensitat com en eficàcia, sobretot a Barcelona. El primer dia de 1938 un atac va deixar un rastre de 67 morts i 74 ferits. Els bombers i les brigades de desenrunament han de multiplicar-se per poder donar l'abast i socórrer les víctimes. En el mes de gener Barcelona va patir fins a 8 atacs aeris, que ocasionaren la mort de 600 persones. En l'atac del 30 de gener un bomber de Barcelona va resultar greument ferit en esclatar-li una bomba mentre treia un ferit del refugi de la Placeta de Sant Felip Neri.

Bomber apagant un foc provocat
per un dels bombardeigs sobre
Tarragona de l'any 1938.
© Arxiu Històric de Tarragona

La ciutat de Barcelona va patir els dies 16, 17 i 18 de març els bombardejos més importants de la Guerra. Un miler de persones van morir en aquells tràgics dies, en uns atacs repetits cada tres hores. El sistema d'avisos quedà totalment fora de control, ja que els barcelonins no sabien si les alarmes indicaven l'inici o la fi del bombardeig.

D'aquells bombardeigs, una de les escenes més terribles va ser la d'un incendi que es va declarar al migdia del dia 17 quan una bomba va impactar sobre un camió militar carregat d'explosius. La deflagració va ser enorme i va crear una columna de fum d'uns 250 metres d'alçada. A més van començar a cremar una sèrie de cases i vehicles. Dues hores després de l'explosió, els Bombers de Barcelona que encara treballaven en les tasques d'extinció i salvament van haver de demanar l'ajut de dotacions arribades des de l'Hospitalet. Els equips de salvament i els bombers van quedar desbordats. A més una de les bombes va afectar el parc de bombers de Sant Andreu. Els Bombers de Barcelona van efectuar aquells tres dies un total de 69 sortides.

El 25 de març Lleida va ser bombardejada i hi hagué unes 400 víctimes. En aquest bombardeig no es va poder fer cap desenrunament ni salvar els ferits i, ni tan sols, fer un recompte exhaustiu de morts ja que les tropes feixistes eren a 16 quilòmetres i el pànic inundava la ciutat. Després d'aquest bombardeig es va donar l'ordre d'evacuar la ciutat, ja sense electricitat ni aigua.

Entre finals de març i principis d'abril molts pobles i viles de les terres de Lleida van ser fortament bombardejades. També aquells mesos Mataró i els pobles del voltant van patir diversos atacs aeris. Com que l'Ajuntament mataroní no podia afrontar la despesa que provoca la constant mobilització dels bombers, tant per actuar a la seva ciutat com sobretot per ajudar en les poblacions veïnes, els bombers van comunicar que partir del mes de maig renunciarien a cobrar per les alarmes sempre que les empreses no els descomptessin els jornals.

Amb les tropes franquistes pràcticament a les portes de Barcelona, entre els dies 21 i 25 de gener, l'aviació va efectuar quasi quaranta bombardejos sobre la capital, la majoria en la zona del port i rodalies. Els bombers van realitzar aquells dies un total de 28 sortides per socórrer diversos indrets de la ciutat colpits per les bombes feixistes. La intensitat d'aquests bombardeigs va ser la més alta de la guerra i la quantitat de sortides dels bombers la més elevada si exceptuem els bombardejos del mes de març de 1938. El recompte de víctimes exactes és gairebé impossible, ja que les notícies a la premsa i els comunicats oficials d'aquells dies són pràcticament nuls. Algunes fonts apunten al voltant d'un centenar de morts.

El 9 de febrer amb la ciutat ocupada, el nou ajuntament franquista de Figueres va fer una crida urgent a tots els bombers perquè es presentsin immediatament per apagar els nombrosos focs que hi havia a moltes cases afectades per les bombes, així com fer apuntalaments i d'altres tasques d'extinció i salvament.

I què van fer els bombers catalans davant els bombardeigs? En el prefaç del llibre *Perill de bombardeig!. Barcelona sota les bombes (1936-1939)*, de Santiago i Elisenda Albertí, es fa públic un manuscrit fins ara inèdit on parla sobre els bombardeigs sobre Barcelona i el paper dels bombers: «Els serveis especialitzats eren el millor de tot. L'actuació del Cos de Bombers, manat per Josep Sabadell, resultaria modèlica. Els atacants usaven, de bon començament, moltes bombes incendiàries, però produïren un resultat tan fluïx, motivat sobretot per l'actuació eficient dels bombers, que els nacionals acabaren per prescindir-ne o gairebé. [...] Per descarregar de feina els cossos especialitzats, sobretot el de bombers, la Junta enquadra directament amb una brigada desenrunadora, amb eines, vehicles i fins i tot una ambulància. Pel març de 1938 també funcionaria, dependent de l'Institut Català de Defensa Passiva, una escola de la qual havien de sortir promocions d'auxiliars ben preparats».

Una de les mesures dels Bombers de Barcelona va ser incrementar el nombre de parcs i magatzems, amb la intenció d'evitar la destrucció de material davant un possible atac aeri.

Cal tenir present que, durant les hores de servei, els bombers són incapços de donar l'abast per l'allau de demandes de socors. Arriben als serveis, rescaten ferits, treuen cadàvers, apuntalen sostres i parets, intenten apaivagar els incendis i abans de poder finalitzar la seva feina amb garanties, s'han de desplaçar cap a una altra situació igual o pitjor de desesperada i urgent. També cal tenir present que és difícil poder descansar fàcilment i que ells mateixos estaven exposats, juntament amb les seves famílies, a l'arbitrarietat de les bombes.

Els bombardejos que van patir els pobles de la Cerdanya entre mitjans i finals de 1937, sobretot Puigcerdà, van fer que a la Guingueta d'Ix i a

Mont-Lluís (ambdues sota administració francesa) es creés un Cos de bombers per ajudar els seus veïns i fer front als sinistres, ja que els de Puigcerdà sovint no podien desplaçar-se a l'altra banda de la frontera. Els efectes dels bombardeigs fan que els bombers es converteixin en autèntics herois. Una mostra de gratitud i agraïment a aquesta tasca la podem trobar en el diari de Girona *L'Autonomista*, en un article publicat el 27 de gener de 1938 i titulat «Herois anònims de la nostra guerra»: «La nostra guerra ha creat un seguit d'herois anònims que és deure dels que avantposem per damunt de tot l'interès de guanyar la guerra de fer-los-hi la justícia que es mereixen i provar de treure'ls de l'anonimat en què han viscut tots aquests llargs mesos de lluita. [...]

Admirable gest d'aquests homes que sense ostentació de cap mena, modestament, duent en llurs cors i en llurs actes l'obligació del deure a accomplir, es juguen a diari la vida!

Admirable, en tots conceptes, és el comportament dels anònims bombers catalans.

Per ells, la nostra gratitud mes pregona!»

Un altre article d'aquella època que també parla de les tasques dels bombers durant la guerra es publicà a *La Vanguardia*, el 13 de març de 1938, amb el títol de «Reus, la ciudad martir y heroica, se defiende»: «[...] Merece especial atención el servicio contra incendios no sólo ha actuado en los casos de agresión contra la ciudad sino que ha extendido su labor a otros pueblos necesitados de auxilio, y, en ocasiones, ha acudido a los frentes para ayudar al transporte de heridos para su hospitalización. Los bomberos de Reus se han asimilado las enseñanzas técnicas de una manera tan eficiente, que constituyen un equipo destacado en estas funciones y que cuenta ya con un honroso historial. [...]»

Però a més dels bombers s'han de reconèixer altres tasques realitzades i ajuts importantíssims, moltes vegades anònims, de persones organitzades en la Defensa Passiva, les associacions veïnals, el moviment Minyons de Muntanya i un munt de voluntaris anònims, molts d'ells residents en poblacions veïnes. Aquestes organitzacions i associacions van tenir un paper fonamental en aquelles viles i ciutats que no tenien ni Cos de Bombers ni cap servei d'extinció mínimament organitzat.

Incendis i sinistres

A banda de les accions provocades per la guerra, podem destacar una sèrie de sinistres importants entre juliol de 1936 i febrer de 1939.

Un sinistre tràgic el van viure els Bombers de Reus el 22 de desembre de 1936, quan en una inspecció d'una mina dels soterranis d'una casa va perdre la vida un bomber, Enric Llauradó.

A Barcelona es va produir el 29 de maig de 1937 un incendi en la sala de màquines d'un vapor petrolier anglès que es trobava fondejat en el port, que causà dos morts i també ferides a tres bombers mentre participaven en les tasques d'extinció.

L'octubre de 1937 forts temporals van assolar gran part de Catalunya i va obligar els bombers a intervenir en molts serveis. Els primers dies d'octubre a tocar de Barcelona, el riu Besòs es va desbordar i destruï dos ponts, fet que va paralitzar la circulació de trens. El 3 d'octubre, a la carretera de

Sabadell a Santa Perpètua de Mogoda es va enfonsar un pont en el moment en què passava un autobús: trenta passatgers van poder ser salvats gràcies a la ràpida presència de la Creu Roja i els Bombers de Sabadell, tot i que es van comptabilitzar 4 desapareguts. Aquell mateix dia, a Barcelona ciutat, l'aiguat negà un refugi de la Sagrera i van desaparèixer alguns veïns. Els bombers també van efectuar tasques de rescat en algunes cases afectades pel temporal. A finals de mes, els Pirineus centrals es van veure afectats per uns importants aiguats que van donar com a resultat una crescuda espectacular dels torrents i dels rius que hi neixen, del Segre i de l'Ebre. A Xerta, el dia 27 d'octubre, l'aigua va inundar tres quartes parts de la població i dos dies després el riu passava 8'45 metres per sobre del seu nivell habitual. A Tortosa el desbordament de l'Ebre va començar a inundar cases, hortes i camps i l'aigua va tallar les carreteres i la via del tren. Les poblacions del litoral van enviar barques a Tortosa per ajudar a salvar la gent aïllada a les cases de camp, i els bombers van instal·lar ponts de cordes des de Ferreries al barri de Sant Jaume, de balcó a balcó, per efectuar accions de salvament. Els Bombers de Tarragona també van enviar efectius per ajudar els tortosins. Les tasques de salvament es van complicar a la nit ja que no es podien obrir els llums per precaució contra els atacs aeris. La inundació va durar fins el 5 de novembre, i després va lluitar contra els fangs putrefactes. Al Pallars Sobirà la riuada va durar uns 4 dies; Isil, Esterri d'Àneu, Llavorsí i Rialp en van ser les poblacions més afectades. El 12 de gener de 1938 un incendi ocasionat per un curtcircuit destruïa l'Ajuntament de Puigcerdà. El foc es va estendre ràpidament a conseqüència del vent i les baixes temperatures van inutilitzar les mànegues. Hi van ajudar els Bombers de la Seu d'Urgell i de la Guingueta d'Ix. Gràcies a la intervenció de les forces de carrabiners, d'assalt, policia i població civil, es va poder han salvar l'arxiu i els cabals. Un greu accident va tenir lloc el 8 de setembre de 1938 en xocar un camió que transportava benzina amb el tren de passatgers de Girona a Banyoles a l'alçada de Sarrià de Ter. Pocs minuts després del xoc, el camió va explotar i es van incendiar set cases properes a la via. Onze persones van morir i una trentena van patir ferides. El 2 de novembre de 1938 es va incendiar a Barcelona un taller de recautxutatge de neumàtics que provocà una gran columna de fum. Malgrat que els bombers només van trigar tres hores en apagar-lo, cinc bombers van resultar ferits en les tasques d'extinció. L'11 de febrer de 1939 un tren dels Ferrocarrils de la Generalitat sense frens va xocar amb un altre tren a l'estació de Sarrià, mentre alguns viatgers presos pel pànic es tiraven a les vies amb el tren encara en marxa. El tren que estava aturat a Sarrià, per efecte del xoc, es va posar en marxa fins a xocar amb un altre comboi entre l'estació de Sant Gervasi i de Gràcia. El resultat total va ser de 36 morts i 130 ferits. El 19 de febrer de 1939 el Teatre Municipal de Figueres va cremar per una imprudència de les tropes mores que s'hi allotjaven. Malgrat que els bombers van treballar amb heroïcitat i gairebé sense elements tècnics, degut als efectes de la guerra, l'edifici va quedar destruït. Pel que fa als incendis forestals l'estiu de 1937 va ser complicat. A Terrassa algun foc forestal va durar més de 72 hores. El 24 de setembre de 1937 un foc forestal en els termes municipals d'Alella i Teià va mobilitzar els Bombers de Badalona durant 24 hores.

4

**Els anys de la postguerra i el primer
període franquista (1939-1962)**

Marc Ferrer i Murillo

La fi de la guerra: bombers sota sospita

Si bé la guerra va acabar oficialment l'1 d'abril de 1939, les ciutats catalanes van anar caient sota l'exèrcit franquista a partir de finals de març de 1938. La primera població que va ser ocupada per l'exèrcit franquista va ser Massalcoreig el dia 27 de març, i la primera capital va ser Lleida el 4 d'abril; Tarragona i Reus van caure el 15 de gener de 1939; Barcelona i les seves rodalies el 26 de gener; Girona el 4 de febrer i el 10 de febrer tot el territori català estava sota el domini feixista.

La dictadura militar va imposar un nou règim i es van constituir nous ajuntaments. Progressivament totes les institucions, organismes i organitzacions es van anar adaptant a les noves ordres, que suprimien totes les lleis anteriors promulgades per les institucions republicanes.

El 9 de febrer de 1939 es va promulgar la llei de responsabilitats polítiques contra la "subversió roja" i els que entorpien el triomf del "Glorioso Movimiento Nacional". Les penes anaven des de la pèrdua dels béns materials fins la pena de mort, tot passant per les restriccions de l'activitat professional, sancions econòmiques i l'empresonament.

Les depuracions

La depuració dels treballadors de l'administració pública que es van incorporar després del 18 de juliol de 1936 també va ser un fixació dels vencedors. El 12 de març de 1939 es va decretar una ordre ministerial que obligava els empleats i dependents de les diverses seccions de l'administració pública a presentar una declaració jurada amb un extens currículum de les seves activitats professionals, polítiques i ideològiques dels darrers anys i, fins i tot, s'incitava a delatar companys de feina.

Amb l'ordre del 12 del març titulada "Empleados Provinciales y Municipales. Normas para su depuración", s'iniciava un expedient de depuració. La primera part era un expedient d'informació i a la segona part hi figurava la sanció que calia aplicar, des de trasllat, inhabilitació, suspensió de sou i feina fins a la destitució.

Els membres dels cossos de bombers, com tothom, també van patir una investigació i tots van haver de declarar sobre el seu passat i la seva ideologia. Fins i tot, se'ls va preguntar si havien actuat en l'extinció dels incendis de les esglésies i convents de juliol de 1936. Aquells bombers que van ser declarats culpables per "rebel·lió militar", col·laboració amb el "terror roig" o simplement desafectes al "Movimiento Nacional" van patir inhabilitació, suspen-

pàgina anterior

Un vehicle de bombers bomba
aigua d'una casa a la barriada de
la Catalana (Sant Adrià de
Besòs), el setembre del 1962.
(detall)

© Arxiu Municipal de Sant Adrià
de Besòs. Fons Municipal

sió de sou i feina i molts van destituïts, si abans no havien estat empresonats o fins i tot afusellats. Els destituïts van ser obligats a tornar el material, equip i uniforme i aquells que no ho van fer van ser multats. Als que ja no van tornar mai més, les noves autoritats els van requisar les pertinences del Parc de Bombers i les van posar a disposició de la resta de personal. Els depurats van patir, a més del càstig governamental, el menyspreu de molta gent, per por o per convenciment, no sols a ells, sinó també als seus familiars, amb humiliacions de tota classe. També cal dir que alguns dels bombers depurats no van complir la pena imposada, però la "taca" marcà el seu expedient.

Ara per ara no es pot proporcionar un llistat complet de les depuracions a tots els cossos de bombers però, per exemple, a Barcelona, els 118 bombers que s'havien incorporat el 1937 van ser acomiadats. Tot i així van preferir quedar-se i continuaren prestant els seus serveis, sense cobrar cap sou. En un servei va morir el bomber Albert Saéz Picazo, un d'aquests 118 bombers, i el règim no li va atorgar els honors deguts als caiguts en un acció de servei. El cap dels Bombers de Barcelona va reclamar la incorporació i el pagament del sou dels 118 bombers, ja que de tots els bombers que havien estat mobilitzats durant la guerra, només s'havien incorporat 19, 29 estaven empresonats en camps de concentració o penals i de 39 s'ignorava el destí. Malgrat les peticions, els 118 van ser acomiadats definitivament a finals d'abril de 1939. Però, a més d'aquests 118, set bombers més van ser depurats. Dels Bombers de Girona es van depurar cinc, dels de la ciutat de Tarragona dos bombers van ser empresonats i 27 expulsats temporal o definitivament. Del Cos de Bombers de Terrassa, un bomber va ser destituït i un altre, Jaume Artiola Gabriel, va ser afusellat el 5 juliol de 1940 al Camp de la Bota de Barcelona. Dels Bombers d'Olot, Salvador Capafont Mateu va ser afusellat a Girona el 11 de maig de 1939. Els Bombers de Tortosa van perdre dos dels seus membres afusellats a Tarragona, Josep Matias Pla, el 20 d'octubre de 1939 i Tomàs Nivera Borràs, el 17 de novembre de 1939. Finalment, del Cos de Bombers de Sabadell, cinc bombers van ser destituïts, tres suspesos de sou i de feina durant tres anys, i un altre va patir el mateix càstig, però durant dos anys. De tots aquests bombers represaliats, la majoria ho van ser per anar al front.

El Cos de Bombers de Reus es va reorganitzar a finals de 1939 i van fer un nou reglament l'any següent. El nou Cos va comptar amb trenta bombers, la meitat dels quals havien servit durant la guerra. Així doncs, de la seixantena de bombers que van servir el Cos des de 1931, només va continuar una quinzena. Dels que no van continuar, alguns van prendre el camí de l'exili, com el cas d'un bomber que va marxar amb la majoria dels vehicles del Cos. Posteriorment l'Ajuntament va localitzar aquest bomber exiliat a Andorra, i va intentar sense èxit recuperar els vehicles que es trobaven a Perpinyà.

Una altra mesura de les noves autoritats franquistes va ser reinstaurar en el seu lloc tots aquells funcionaris que havien estat represaliats i depurats durant els anys republicans.

Després de la Guerra Civil i durant els primers anys del franquisme, alguns cossos pateixen canvis radicals, tant en els comandaments com en el personal, així com en el material o els reglaments, d'altres en canvi pràcticament no noten canvis excepte les característiques pròpies derivades de la nova situació.

Els cossos de bombers municipals continuen en aquelles poblacions que destaquen pel seu pes econòmic o la seva capitalitat administrativa, però d'una

Joan Turu, un bomber de Terrassa amb l'equip d'intervenció, a finals dels anys 1940.
© Arxiu familiar

forma precària i amb migradesa de recursos. També hi ha cossos de bombers que es dissolen per la manca de material d'extinció, ja sigui per desaparició o destrucció, principalment pel que fa a bombes i autobombes, com ara a Arenys de Mar i Manlleu.

Prosseguir en temps difícils: nous vehicles i material

Els anys de la postguerra són anys durs també pels bombers, anys d'estraperlo, fam i misèria. Són anys de desballestament econòmicament i represàlia social, política i cultural. Sovint hi havia períodes de restricció del fluïd elèctric i hi havia edificis, carreteres, ponts i vies de comunicació malmeses i destruïdes. Els reglaments dels cossos de bombers es tradueixen al castellà i es prohibeix el català. Però malgrat tot, els diversos cossos de bombers intenten tirar endavant. A Tortosa el govern franquista projectà un edifici per al Parc de Bombers, però no s'arribà a fer. A Terrassa es van poder comprar dos nous vehicles, de la marca Ford, de 8 cilindres i 25 cavalls de potència, a més de diferent material. Una subscripció popular va permetre als Bombers de Mataró l'any 1946 comprar un camió marca GMC que es va transformar en un autobomba de 4.000 litres. Un temps després es va vendre i amb els diners recaptats i una nova subscripció popular es van comprar dos vehicles similars l'any 1949. També des de l'Ajuntament de Mataró es va signar un conveni durant els anys quaranta amb diverses viles veïnes de la comarca perquè els Bombers de Mataró els assistissin en cas d'incendi.

Els reglaments de la majoria dels cossos de bombers pràcticament no canvien durant els primers anys del franquisme i són els ajuntaments els que estipulen ordres i decrets que afecten els bombers sobretot pel que fa a qüestions relacionades amb la disciplina, els sous, els càstigs i els premis. Exemples de modificació dels reglaments els trobem en els Bombers de Vic l'any 1940 i 1949, Mataró l'any 1946, Olot l'any 1948, i Puigcerdà l'any 1950.

El reglament dels Bombers de Reus, revisat l'octubre de 1939, estipula que els bombers prestaran servei sempre que siguin requerits i que a més hi haurà un servei de guàrdia de nit, des de les 10 fins les 6 del matí. El cap cobrarà 3 pessetes diàries, el sots-cap, 2 ptes i el professor de gimnàstica, el cap de personal i el secretari 1,50 ptes, els capatassos i els xofers 1,25 i els bombers 1 pes-

El cotxe dels bombers de Tarragona, el gener de 1945.
© Arxiu dels Bombers de Tarragona

Pràctiques amb les noves bombes i mànegues dels bombers de Barcelona, al parc de la Ciutadella, l'any 1946.
© Arxiu Històric Ciutat de Barcelona/Pérez de Rozas

seta diària. Les hores extres seran de 1,50 pessetes. A més en el parc hi haurà sempre dues persones de guàrdia que cobraran una mensualitat de 224 pessetes. També es concediran premis per els sis primers (8 pessetes pel primer, pel segon i tercer, 5 pessetes i per la resta 2,50 pessetes). Un altre exemple el trobem a la ciutat de Vic, el mateix any, on per cada hora de treball els capatassos rebrien 5,46 pessetes i els bombers 3 pessetes; pel servei de nit, 8,20 i 4,50 pessetes respectivament. El nou reglament considerava funcionaris municipals el cap i el xofer, i establia que el càrrec de cap de bombers corresponia d'ofici a l'arquitecte municipal.

Altres exemples de les condicions econòmiques dels bombers catalans durant els anys 40: els Bombers de Igualada cobraven mensualment 30 pessetes el cap, 25 els capatassos i l'avisador i 20 pessetes la resta de bombers. Els Bombers de Figueres cobraven 20 pessetes al mes, sense cap abonament per les hores de foc, ni cap tipus d'assegurança en cas d'un accident. Els de Badalona rebien un premi de 100 pessetes per cada incendi que es repartia entre tots els que havien participat de la següent manera, 90 pessetes en parts iguals i 5 pessetes els dos primers en arribar. Els Bombers de Terrassa tenien una retribució de 124 pessetes anuals, els capatassos 190 pessetes i els xofers 200 pessetes. A més, el personal rebia un complement de 10 pessetes per assistència a incendis i sinistres i un de cinc pessetes per reguardes i altres serveis. Els Bombers de Tarragona tenien un jornal de 20,50 pessetes i cobraven 5 pessetes en les reguardes, per funció i individu. Les prestacions que

l'Ajuntament no podia cobrir, sortien del Montepío del Cuerpo de Bomberos, el qual rebia per part municipal el 30% de les multes imposades als ciutadans que no netejaven les xemeneies de sutge i que podien o havien provocat un incendi.

Durant la Segona Guerra Mundial el govern de Franco va transformar les antigues Junes de Defensa Passiva en la Jefatura Nacional de Defensa Pasiva davant la possibilitat d'una intervenció aliada contra Franco. En moltes ciutats es van crear plans en cas de bombardeig químic, d'ocupació militar i bombardeig aeri.

El 15 de febrer de 1941 es va declarar un incendi al nucli urbà de Santander que va suposar la pèrdua dels habitatges de 30.000 persones, i afectà edificis emblemàtics. Donada la gran magnitud de l'incendi, també hi van acudir bombers de Palència, Torrelavega, Valladolid, Bilbao, San Sebastià, Madrid, Logronyo, Gijón, Oviedo i Vitòria, tot i que alguns ben poca cosa van poder fer ja que els seus vehicles i materials no eren compatibles entre ells.

Aquest fet va evidenciar que els serveis de prevenció i extinció d'incendis d'arreu de l'Estat espanyol utilitzaven connexions o ràcords que portaven les autobombes comprades en diferents països i de diferents fabricants i per tant, feien el seu material incompatible. Calia estudiar la possibilitat d'unificar el material d'extinció d'incendis.

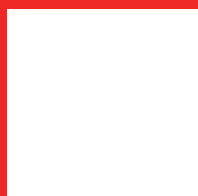
El dia 15 de juny de 1942 es va publicar un decret que disposava que totes les mànegues contra incendi adquirides a partir d'aquell moment havien de ser dels diàmetres 45mm i 70mm, tant per entitats de l'estat com industrials de tot tipus. També establia que els ràcords fossin intercanviables i del tipus Barcelona, fabricats segons els plànols aprovats pel Govern. En el cas de les mànegues de reg, hidrants i càrrega de tancs aquesta normativa no era obligatòria, però sí recomanable. Finalment s'ordenava fabricar peces intercanviables que s'adaptessin als ràcords i diàmetres establerts per poder continuar utilitzant les mànegues existents fins aleshores. Amb aquest decret, l'estat espanyol s'equiparava a molts països europeus pel que fa a la uniformitat en el material contra incendis.

Tot i que semblava que amb el decret el problema de les connexions quedava resolt, durant un temps encara es va agreujar, perquè el cost de fabricació d'un ràcord de bona qualitat era molt alt i moltes cases en van fabricar amb material de baixa qualitat per reduir despeses de manera que el producte resultant era deficient. Alguns fabricants tampoc van respectar la normativa de construcció pel que fa a les mides, així que hi hagué ràcords incompatibles, tot i que eren del tipus Barcelona. Amb el temps, però, aquests problemes van anar desapareixent.

Durant els anys quaranta va desaparèixer la figura de l'avisador, aquell bomber que amb un xiulet avisava els bombers en cas de sinistre passava a ser substituït, per herència de la guerra, per una sirena. Les sirenes van ser situades als terrats dels ajuntaments, del mateix parc de bombers o fins i tot en campanars, i avisava de la crida d'alarma als bombers. Després d'un toc d'alarma, la sirena indicava a continuació en quin districte hi havia el sinistre.

El redreçament dels anys '50

A partir de la dècada dels cinquanta Catalunya va ser el destí de milers de persones que provenien sobretot d'Andalusia, Aragó i Múrcia. El fenomen

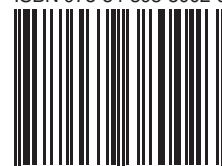

bombers de catalunya

història i present

ISBN 978-84-393-8002-3

9 788439 380023